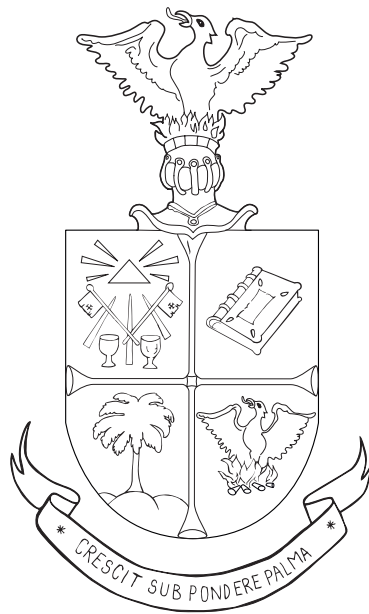

Glossa Iuridica

XIII. évfolyam, 3-4. szám

Budapest, 2026

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*A teljes lapszám a Károli Gáspár Református Egyetem Kooperatív Doktori
Programja (KDP) keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium
támogatásával készült*

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

AZ ANTIGYPSYISM VIZSGÁLATA A NEMZETKÖZI ÉS EURÓPAI NORMARENDSZERBEN

DÉNES ZOLTÁN

PhD hallgató (KRE ÁJK)

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy a romákkal szembeni hátrányos megkülönböztetés kérdéseit jogi szemszögből vizsgálja, különös figyelmet fordítva arra, hogy a nemzetközi és európai emberi jogi normarendszer – így elsősorban az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió intézményi keretei – miképpen képesek értelmezni, jogilag megragadni és szankcionálni a roma közösségek ellen irányuló strukturális diszkriminációt. A vizsgálat során kulcskérdés, hogy az *antigypsyism* terminológia milyen mértékben integrálódott a releváns jogforrásokba, továbbá, hogy a bírói fórumok milyen értelmezési gyakorlatot alakítottak ki a diszkriminációs forma felismerésére és orvoslására. Felmerül a kérdés, hogy jogilag leírható-e az *antigypsyism* mint önálló diszkriminációs kategória, vagy kizárólag a meglévő általános antidiszkriminációs normák keretében értelmezhető. A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen mértékben jelentkezik az *antigypsyism* a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban, bírósági döntésekben, illetve intézményi fellépésekben mint strukturális, állami felelősséggel terhelt jogsértés. A tanulmány igyekszik feltérképezni, hogy milyen jogalkotási, jogalkalmazási és intézményi javaslatok fogalmazhatók meg annak érdekében, hogy a romaellenesség ne csupán morális, hanem jogilag szankcionálható, rendszerszintű jogsértésként jelenjen meg a nemzetközi jogrendben. A kutatás módszertana normatív és dogmatikai megközelítésű. A tanulmány a releváns nemzetközi szerződéseket, bírósági döntéseket, valamint a különböző nemzetközi szervezetek (ENSZ, Európa Tanács, Európai Unió) ajánlásait elemzi, és e dokumentumok alapján kíván jogi következtetéseket levonni az *antigypsyism* jogi megragadhatóságáról, valamint a diszkriminációs jog fejlődési irányairól. A tanulmány zárásként *de lege ferenda* javaslatokat is megfogalmaz a kodifikáció, a jogalkalmazás és az intézményi válaszok területén.

Kulcsszavak: antigypsyism, strukturális diszkrimináció, roma közösségek, emberi jogok, nemzetközi jog, Európa Tanács, Európai Unió, diszkrimináció tilalma, bírói gyakorlat

EXAMINING ANTIGYPSYISM IN THE INTERNATIONAL
AND EUROPEAN LEGAL FRAMEWORK

Abstract

The aim of this study is to examine the issue of discrimination against Roma communities from a legal perspective, with particular attention to how international and European human rights frameworks—primarily those of the United Nations, the Council of Europe, and the European Union—are capable of interpreting, legally defining, and sanctioning structural discrimination targeting Roma populations. A key focus of the analysis is the extent to which the terminology of antigypsyism has been integrated into relevant legal sources, and how judicial bodies have developed interpretative practices to identify and remedy this specific form of discrimination. The study raises the question of whether antigypsyism can be described in legal terms as an autonomous category of discrimination, or whether it remains subsumable solely within existing general anti-discrimination norms. The paper seeks to determine the degree to which antigypsyism appears in international human rights instruments, court rulings, and institutional actions as a structural violation implicating state responsibility. It further aims to explore the legal, institutional, and jurisprudential mechanisms through which antigypsyism might be addressed not only as a moral concern but as a legally actionable, systemic human rights violation within the international legal order. The methodology employed is normative and dogmatic in nature. The study analyses relevant international treaties, jurisprudence, and recommendations issued by various international organisations (UN, Council of Europe, European Union), and draws legal conclusions regarding the justiciability of antigypsyism and the developmental trajectory of anti-discrimination law. Finally, the study formulates *de lege ferenda* proposals concerning legislative codification, judicial practice, and institutional responses.

Keywords: antigypsyism, structural discrimination, Roma communities, human rights, international law, Council of Europe, European Union, prohibition of discrimination, case law

1. Az antigypsyism fogalma és dogmatikai elhelyezése a diszkriminációs jogban

Az *antigypsyism* sajátos, történelmileg rögzült, intézményes és társadalmilag elfogadott rasszizmus, amely a roma emberek sztereotip megítélésén, stigmatizálásán, kriminalizálásán és dehumanizálásán alapul, és amely rendszerszinten érvényesül a jogalkotásban, jogalkalmazásban és a közpolitikai döntésekben.¹ Európa-szerte 10–12 millió roma él, akiket jelentős mértékben fosztanak meg alapvető emberi jogaiktól,² továbbá széles körű diszkrimináció, rasszista támadások és gyűlöletbeszéd éri őket.³ A romákkal szembeni strukturális és intézményi rasszizmus, az *antigypsyism*⁴ a társadalmi kirekesztésük egyik alapvető oka. A strukturális rasszizmus felszámolása és az előítéletek eloszlátása elengedhetetlen ahhoz, hogy a romák egyenlő állampolgárai lehessenek az európai társadalmaknak.

Jóllehet a hátrányos megkülönböztetés tilalma – a formalizált jogi egyenlőség követelményén keresztül – évtizedek óta része a kontinentális és nemzetközi jogrendszereknek, az *antigypsyism* jelensége túlmutat a klasszikus diszkriminációs jog keretein. Ez indokolja annak dogmatikai újragondolását mint a strukturális diszkrimináció egy *sui generis* típusát, amely rendszerszinten torzítja az állami intézményrendszerek működését, és ezzel a tényleges (materiális) egyenlőség megvalósulását lehetetleníti el. A romák elleni hátrányos megkülönböztetés Európa-szerte évtizedek óta tartó, mélyen strukturált társadalmi és intézményi jelenség, amely a jogrendszerek számára mindmáig jelentős kihívást jelent. Bár a hátrányos

1 <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.13> (2025. 11. 30.)

2 <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/facts-and-figures> (2025. 11. 30.)

3 <https://europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/fra/> (2025. 11. 30.)

4 „Recalling that antigypsyism is a specific form of racism, an ideology founded on racial superiority, a form of dehumanisation and institutional racism nurtured by historical discrimination, which is expressed, among others, by violence, hate speech, exploitation, stigmatisation and the most blatant kind of discrimination.” ECRI, General Policy Recommendation No. 13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, 3. o. 2017. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.13> (2025. 12. 17.)

megkülönböztetés tilalma,⁵ valamint az egyenlő bánásmód elve⁶ régóta rögzített normatív követelmény mind a nemzetközi,⁷ mind az uniós,⁸ mind pedig az alkotmányos jogi rendszerekben,⁹ a romák ellen irányuló diszkrimináció nem pusztán formális jogsértések összességéként, hanem egyedi történelmi, társadalmi és intézményesített előítéletek komplex rendszerének eredményeként értelmezhető. A strukturális diszkriminációs forma – amelyet egyre gyakrabban *antigypsyism* kifejezéssel azonosítanak – önálló vizsgálatot igényel a diszkriminációs jog elméleti és gyakorlati keretein belül.

Az *antigypsyism* fogalma – noha egyre gyakrabban jelenik meg európai *soft law* dokumentumokban és intézményi jelentésekben – jogi értelemben továbbra sem bír kodifikált, kötelező erejű definícióval, sem a nemzetközi szerződéses normák, sem a legfontosabb nemzetközi bíróságok joggyakorlata nem emeli azt önálló, nevesített jogsértési kategóriává. Ez különösen problémás annak fényében, hogy számos bírói döntés¹⁰ – min-

- 5 Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 21. cikk - A megkülönböztetés tilalma.: „(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. (2) A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.” <https://fra.europa.eu/hu/eu-charter/article/21-megkulonboztetes-tilalma> (2025. 12. 16.)
- 6 Az Európai Közösségek Bizottsága, a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékoságra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52008PC0426> (2025. 12. 16.)
- 7 lásd például: Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945), Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), Európai Emberi Jogi Egyezmény (EJEE, 1950), Európai Szociális Charta (1961, módosítva 1996).
- 8 lásd például: Az Európai Unió Alapjogi Chartája (20., 21., 23. cikk, 2010-ben vált kötelező erejűvé), Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ, 10. cikk), 2000/43/EK irányelv – a faji vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetés elleni küzdelemről („Faji Egyenlőségi Irányelv”), 2000/78/EK irányelv – a foglalkoztatás és a munkavégzés területén történő általános diszkrimináció-ellenes irányelv, 2006/54/EK irányelv – a férfiak és nők közötti esélyegyenlőségről és egyenlő bánásmódról a foglalkoztatás és munkavégzés terén.
- 9 Lásd például: Magyarország Alaptörvénye, XV. cikk, 2011. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról (Ebkvt.)
- 10 Példálózó felsorolás: D.H. és mások kontra Cseh Köztársaság ügy, Horváth és Kiss kontra Magyarország (2013) ügy, Stoica kontra Románia ügy, Lavida és mások kontra Görögország.

denekelőtt az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) joggyakorlata – olyan ismétlődő állami és intézményi gyakorlatokat tárt fel, amelyek etnikai alapú kirekesztést, jogfosztást és méltóságcsorbitást eredményeztek a roma közösségekkel szemben. E gyakorlatok nem tekinthetők elszigetelt egyedi eseményeknek, hanem kollektív tapasztalatként jelennek meg, amely az emberi jogi jogérvényesítés hatékonyságát is megkérdőjelezi. A fogalom kodifikált hiánya nem csupán elméleti problémát jelent, hanem a jogérvényesítés szintjén is jelentős deficitet okoz: az *antigypsyism* jelenléte ugyanis – mivel nem nevesített jogsértés – rejtve marad a diszkriminációs eljárások standard bizonyítási és jogorvoslati keretei között, így gyakran nem válik szankcionálhatóvá sem a hatósági, sem a bírósági fórumokon. Mindezek alapján az *antigypsyism* nem egyszerűen a diszkrimináció egy szociálisan eltérő tárgyú esete, hanem egy olyan dogmatikailag külön nevesítendő diszkriminációs alakzat, amely a roma közösségekkel szembeni jogsértések mögött álló rendszerszintű hatalmi és intézményi torzulásokat teszi láthatóvá – amelynek jogi megközelítése újragondolásra szorul mind a normatív szabályozás, mind a jogérvényesítés gyakorlata szempontjából, mely – éppen e rendszerszintű sajátosságai miatt – az egyenlő bánásmód követelményét nem pusztán jogviszonyok síkján, hanem az állami működés intézményi logikájában és normatív struktúráiban is torzítja.

2. Az antigypsyism megjelenése a nemzetközi bírói gyakorlatban

Az *antigypsyism* elleni fellépés hatékonyságának vizsgálatához elengedhetetlen a releváns nemzetközi emberi jogi normák feltérképezése. A fejezet célja annak bemutatása, hogy a globális, regionális és szupraállami jogalkotási és jogérvényesítési keretek miképpen képesek – vagy éppen képtelenek – reagálni a roma közösségeket érintő rendszerszintű diszkriminációra, különös tekintettel arra, hogy az *antigypsyism* mint sajátos diszkriminációs típus miképpen jelenik meg ezekben az eszközrendszerekben.

2.1. Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (a továbbiakban: ENSZ) emberi jogi normarendszere kétségkívül a legáltalánosabb és legátfogóbb jogi védelmi hálót nyújtja a diszkrimináció minden formája ellen. Az 1965-ben elfogadott, a faji megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (ICERD) explicit módon tiltja a faji, etnikai és

nemzetiségi alapú diszkriminációt. Ugyanakkor az Egyezmény szövegében a romák *expressis verbis* nem kerülnek megnevezésre, ami a nemzeti jelentések és ajánlások értelmezésében különös fontossággal ruházza fel a Szerződő Államok periodikus jelentéseire reagáló bizottsági gyakorlatot.

A CERD Bizottság (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*), valamint az Emberi Jogi Bizottság (*Human Rights Committee*) által kibocsátott Általános Kommentárok (*General Comments*) és egyedi ajánlások (*Concluding Observations*) több alkalommal utalnak a romák sérülékeny helyzetére, bár az *'antigypsyism'* kifejezés többnyire csupán implicit módon, a rasszizmus intézményesített formájaként jelenik meg. A CERD több országjelentésre adott válaszában nevesíti a romák hátrányos helyzetét az oktatás, lakhatás, foglalkoztatás és rendészeti bánásmód területén, ugyanakkor ezek a megállapítások gyakran nem emelkednek elvont normatív szintre, hanem egyedi gyakorlatként kerülnek bírálatra.

A „különösen védendő csoportok” doktrínája – amely több ENSZ-testület értelmezésében is megjelenik – lehetőséget biztosít a nemzeti kisebbségek, így a romák védelmére, de ennek dogmatikai alapjai nem egyértelműen kodifikáltak. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban: Egyezségokmány) 27. cikke, amely a nemzeti, etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek jogainak védelmét szolgálja, elviekben a roma közösségek számára is biztosíthat jogi védelmet; ugyanakkor a Bizottság értelmezési gyakorlata e rendelkezés alkalmazása során ritkán tárja fel és vizsgálja a kollektív diszkrimináció strukturális jellegét. Az Egyezségokmány 27. cikke alapján: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbséghez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”¹¹

A cikk a nemzetiség alatt olyan különálló, stabil és történelmileg kialakult csoportokat ért, amelynek tagjai erős összetartozás-tudattal rendelkeznek.¹² Fontos hangsúlyozni, hogy az Egyezségokmány 27. cikke csupán a kisebbségi jogok minimális szintjét rögzíti, s nem tartalmaz részletes szabályozást például a nyelvhasználathoz kapcsolódó speciális jogosultságokról, illetve nem terjed ki azokra a társadalmi csoportokra sem, amelyeket ugyan számbeli többségük ellenére is kisebbségi helyzetben lévőként kezelnek – ilyen például

11 Egyezségokmány 27. cikk.

12 MAJTÉNYI Balázs – VÍZI Balázs: *Európa kisebbsége - A roma kisebbség a nemzetközi dokumentumokban*. Budapest, Gondolat Kiadó Kör, 2005, 9–15.

a dél-afrikai fekete lakosság esete a szegregációs múlt következtében.¹³ Az Egyezségokmány végrehajtásáért felelős Emberi Jogi Bizottság (*Human Rights Committee*) a 27. cikkely értelmezésére vonatkozó 23-as számú általános megjegyzésében¹⁴ hangsúlyozta, hogy a cikkely tartalma nem azonosítható a népek önrendelkezési jogával foglalkozó 1. cikkellyel. Az előzőekhez kapcsolódóan lényeges rámutatni arra is, hogy az Egyezségokmányhoz kapcsolódó első fakultatív jegyzőkönyv alapján az érintettek nem terjeszthetnek elő egyéni panaszt a Bizottság elé olyan esetekben, amikor például a többségi helyzetben lévő, de kisebbségként kezelt csoportok – mint a dél-afrikai fekete lakosság – jogai sérelmet szenvednek. A Bizottság álláspontja szerint a 27. cikkben deklarált kisebbségi jogok gyakorlása nem vezethet a részes államok szuverenitásának vagy területi integritásának megsértéséhez. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy egyes jogok – különösen a kulturális jogok – gyakorlása szorosan összefonódhat konkrét földrajzi területekkel, valamint azok természeti és gazdasági erőforrásaival.

Az Egyezségokmány 27. cikkéhez fűzött általános megjegyzés értelmében e rendelkezés nem csupán az adott állam állampolgáira terjed ki, és alkalmazhatósága nem függ az állam diszkrecionális döntésétől, hanem objektív kritériumokon – például az egyén etnikai, nyelvi vagy vallási identitásán – alapul. Mindezekon túlmenően az állam kötelezettségei nem merülnek ki a jogok passzív biztosításában, hanem proaktív, tevőleges kötelezettségek is terhelik: többek között köteles előmozdítani, hogy a kisebbségi közösségek érdemben részt vehessenek az őket közvetlenül érintő közpolitikai és közigazgatási döntéshozatali eljárásokban.¹⁵ Sok államban a romák kulturális és nyelvi jogait csupán elvi szinten ismerik el, míg a tényleges megvalósulás komoly akadályokba ütközik. Ennek egyik fő oka, hogy egyes országok nem tekintik a romákat hivatalos nemzeti kisebbségnek, ami jelentősen korlátozza az Egyezségokmány 27. cikkének alkalmazhatóságát.¹⁶ A romák jogainak védelme kapcsán az ENSZ

13 SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadó Kör, 2003, 145–155.

14 CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities) No. 23: Article 27 (Rights of Minorities) <https://www.refworld.org/> (2025. 12. 30.)

15 SZALAYNÉ i. m. 132–135.

16 FITZPATRICK, Joan: *Human Rights and Minority Rights in Crisis. The International System for Protecting Rights During States of Emergency, Volume 19. Procedural Aspects of International Law Series*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2003, 151–155.

Emberi Jogi Bizottsága több esetben is kifejezetten rámutatott arra, hogy a roma közösségeket érintő rendszerszintű, strukturális diszkrimináció nem csupán sérti az Egyezségokmány egyes konkrét rendelkezéseit – így különösen a hátrányos megkülönböztetés tilalmát és a kisebbségi jogok biztosítását rögzítő normákat –, hanem egyúttal súlyosan akadályozza a kisebbségek jogainak tényleges és hatékony érvényesülését. A Bizottság számos állam esetében – ideértve több kelet-európai és nyugat-balkáni országot is – világosan jelezte, hogy a romák jogainak érdemi védelme, valamint azok gyakorlati megvalósulása nem biztosítható csupán deklaratív normák révén, hanem elengedhetlenné teszi olyan célzott jogalkotási és intézményi intézkedések bevezetését, amelyek a romák társadalmi integrációját, jogtudatosságát és közéleti részvételét is előmozdítják, továbbá érdemi garanciákat nyújtanak a diszkriminációval szembeni fellépéshez.¹⁷ A romák jogainak nem megfelelő védelme és a diszkriminációra vonatkozó nemzetközi megállapítások alátámasztják azt a tényt, hogy az Egyezségokmány rendelkezései gyakran nem kerülnek megfelelő alkalmazásra a tagállamokban. Ezen problémák megoldása érdekében nemcsak jogi reformokra van szükség, hanem a nemzeti és nemzetközi szintű politikai akaratra is, amely biztosítja a kisebbségek valódi jogérvényesítését.¹⁸ A konzultáció a jogállami működés szerves és nélkülözhetetlen eleme, amely intézményesített formában biztosítja az érintettek érdemi részvételét a normaképzés folyamatában, ezáltal nem pusztán a jogalkotás szakmai megalapozottságát és koherenciáját erősíti, hanem hozzájárul a szabályozás társadalmi legitimációjához is, s ennek révén a demokratikus döntéshozatal tartalmi elmélyítését, tehát a formális képviseleti kereteken túlmutató, többletdemokratikus működést tesz lehetővé.¹⁹

2.2. Az Európa Tanács rendszere

Az Európa Tanács keretében működő Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság²⁰ (a továbbiakban: ECRI) tekinthető az első olyan nem-

17 FITZPATRICK i. m. 165.

18 FITZPATRICK i. m. 166–167.

19 Rixer Ádám: Consultation and central public administration in Hungary. *International Journal of Public Law and Policy*, 2024, 10 (3), 335.

20 Az Európai Rasszizmus és Intolerancia-ellenes Bizottságot (ECRI) 1994-ben hozták létre az Európa Tanács tagállamai állam- és kormányfői első csúcstalálkozójának ösztönzésére, azzal a céllal, hogy szálljon szembe az Európában az emberi jogokat és demokratikus értékeket fenyegető rasszizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus

zetközi testületnek, amely explicit módon megkísérelte az *antigypsyism* jogi fogalmának meghatározását. E körülmény önmagában is figyelemre méltó, hiszen az *antigypsyism* sokáig csupán politikai, szociológiai vagy aktivista szóhasználatban jelent meg, miközben a jogi diskurzusba való beemelése elmaradt, vagy csupán közvetett utalások szintjén történt meg. Az ECRI már a 2000-es évek elejétől kezdve fokozott figyelmet szentelt a romák elleni diszkrimináció sajátos természetének, felismerve azt, hogy a romákat érő megkülönböztetés nem pusztán egyéni esetekben megjelenő jogsérelem, hanem történelmileg rögzült, intézményesült és gyakran állami struktúrák által is közvetve fenntartott jelenség. Az ECRI 2011-ben fogadta el *General Policy Recommendation No. 13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma* című dokumentumát,²¹ amely mérföldkőnek tekinthető a romaellenesség elleni küzdelem szempontjából. Ebben a dokumentumban az ECRI az *antigypsyism* fogalmát úgy határozta meg, mint „a romák ellen irányuló specifikus rasszizmus, ideértve a történelmi hátrányos megkülönböztetést, a sztereotípiákat, a gyűlöletbeszédet, az erőszakos cselekményeket, valamint az állami intézmények részéről megnyilvánuló előítéletes vagy diszkriminatív bánásmódot is”.²²

A 2020-ban kibocsátott új ECRI-irányelvek²³ továbblépnek a fogalmi

és intolerancia erősödő problémájával. Az ECRI tagjait a rasszizmus és intolerancia kérdéseivel kapcsolatban szerzett elismert szakértelmük alapján válogatták össze. Az ECRI-nek az alábbi feladatokat szabták: tekintse át a tagállamok törvénykezését, az alkalmazott módszereket és az egyéb, rasszizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus és intolerancia elleni lépéseket és mérje fel ezek hatásosságát; javasoljon további lépéseket helyi, országos és európai szinten; fogalmazzon meg általános megközelítésbeli ajánlásokat a tagállamok számára; és tanulmányozza az alkalmazható nemzetközi jogi dokumentumokat abból a szempontból, hogy hol kell ezeket megerősíteni, ha szükséges. European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, 1997. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance> (2025. 12. 12.)

21 Lásd részletesebben: *General Policy Recommendation No. 13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma*. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.13> (2026. 01. 12.)

22 Eredeti szöveg: „Recalling that antigypsyism is a specific form of racism, an ideology founded on racial superiority, a form of dehumanisation and institutional racism nurtured by historical discrimination, which is expressed, among others, by violence, hate speech, exploitation, stigmatisation and the most blatant kind of discrimination (...)”

23 Lásd részletesebben: Európa Tanács keretében működő Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság, 2020. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/statements> (2026. 01. 12.)

keretből, és az államok számára gyakorlati intézkedéseket javasolnak az *antigypsyism* elleni fellépéshez, többek között a jogalkotás, adatgyűjtés, oktatás és jogérvényesítés területén. Bár az ECRI-ajánlások *soft law* eszközök, azaz nem kötelező erejűek, a strasbourgi bíróság (ECHR) gyakorlata többször is hivatkozik rájuk mint értelmezési segédletre. Ezzel az ajánlások *de facto* szten-derdként jelennek meg a nemzeti jogalkalmazás és a nemzetközi felelősségre vonás kontextusában, különösen akkor, ha az érintett állam tagja az Európa Tanácsnak, és kötelezettséget vállalt az ECRI működésének támogatására.

2.3. Az Európai Unió jogrendje

Az Európai Unió primer és szekunder jogforrásai között is több olyan norma található, amely – közvetlenül vagy közvetve – alkalmazható a roma közösségekkel szembeni diszkrimináció elleni fellépés során. Az Alapjogi Charta 21. cikkének első bekezdése alapján: „Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.” A Charta második bekezdése alapján: „A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.”²⁴ Jól látható, hogy az Alapjogi Charta tilt mindenfajta hátrányos megkülönböztetést – többek között faji vagy etnikai származás alapján. A romák nevesítése itt is elmarad, a cikk alkalmazhatósága a roma közösségek védelmére egyértelmű az Európai Unió Bíróságának eseti joggyakorlata, valamint a Charta magyarázó megjegyzései alapján. A 2000/43/EK irányelv, azaz a faji egyenlőségi irányelv kifejezetten a faji vagy etnikai alapú megkülönböztetés minden formáját tiltja a foglalkoztatás, oktatás, lakhatás és szociális biztonság terén. Ez az irányelv lehetőséget ad az indirekt diszkrimináció jogi eszközzel való feltárására és szankcionálására, amely különösen releváns a roma közösségekkel szembeni intézményes gyakorlatok esetében. A jogérvényesítés azonban tagállamonként erősen differenciált, az irányelv hatékonysága pedig nagymértékben függ a nemzeti esélyegyenlőségi hatóságok és bíróságok aktivitásától.²⁵ A 2020–2030 közötti időszakra

24 Az Európai Unió Alapjogi Chartája, (2016/C 202/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT> (2026. 01. 14.)

25 A Tanács 2000/43/EK Irányelve (2000. 06. 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai

szóló EU Roma Stratégia új szintre kívánja emelni a romák társadalmi befogadásának kérdését, azonban jogi megítélése vitatott. A stratégia nem kötelező erejű jogforrás, hanem politikai dokumentum, amely az EU-s intézmények és a tagállamok közötti együttműködés irányvonalát rögzíti. Ebből következően a dokumentumban foglalt vállalások végrehajtásának elmulasztása nem keletkeztet közvetlen jogi felelősséget, ugyanakkor a stratégia követése, illetve annak figyelmen kívül hagyása politikai és diplomáciai következményekkel járhat, sőt, alapul szolgálhat a Bizottság monitorozási és finanszírozási döntéseihez.²⁶

3. Joggyakorlat: az EJEB és az *antigypsyism* implicit elismerése

Habár az EJEB nem használja az *antigypsyism* kifejezést ítéleteiben, számos ügyben ténylegesen ilyen struktúrákat tárt fel. Jelen tanulmány nem törekszik a nemzetközi emberi jogi mechanizmusok részletes, rendszerszintű elemzésére, és nem vállalkozik az egyes egyezményi testületek által kialakított joggyakorlat mélyreható dogmatikai vizsgálatára sem. Célja ehelyett az, hogy esettanulmányokon és konkrét példákon keresztül rámutasson arra, miként jelenik meg – ha nem is mindig ezen a néven, de tartalmilag és gyakorlatilag azonosítható módon – az *antigypsyism*, vagyis a romákkal szembeni rendszerszintű, intézményesült diszkrimináció a nemzetközi emberi jogi testületek értelmezési gyakorlatában.

3.1. A D.H. és mások kontra Cseh Köztársaság (EJEB, 2007. november 13., Nagykamara – 57325/00)

A D.H. és mások kontra Cseh Köztársaság ügy²⁷ a roma közösségeket sújtó, oktatási szegregációval összefüggésben megnyilvánuló strukturális diszkrimináció egyik legjelentősebb és leggyakrabban hivatkozott esete

származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról.

26 Lásd részletesebben: Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának – a nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere 2020-ig – a bizottság közleménye az európai parlamentnek és a tanácsnak – egyenlőségközpontú unió: a romák egyenlőségének, társadalmi befogadásának és részvételének előmozdítását célzó uniós stratégiai keretrendszer, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX:52011DC0173> (2026. 01. 14.)

27 D.H. és mások kontra Cseh Köztársaság, (a továbbiakban: D.H.) <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/d-h-es-masok-kontra-cseh-koztarsasag> (2026. 01. 16.)

az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. Az ügy tényállása szerint a kérelmezők – roma származású gyermekek – aránytalanul nagy számban kerültek ún. ’speciális iskolákba’, amelyek eredetileg enyhe értelmi fogyatékossgal élő gyermekek számára voltak fenntartva. A beiskolázás alapját képező pszichológiai tesztek alkalmazása – azok nyelvi és kulturális torzítása folytán – a roma gyermekekkel szemben rendszerszintű hátrányos megkülönböztetést eredményezett, amely az oktatási szegregáció intézményes gyakorlatában öltött testet. A Nagykamara ítélete²⁸ kimondta az Egyezmény 14. cikkének (a diszkrimináció tilalma) megsértését az 1. kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkével (az oktatáshoz való jog) összefüggésben. A Bíróság precedensértékű megállapítása szerint az eljárás során nem volt szükséges bizonyítani az állam szándékát a diszkriminációra, elegendő volt az aránytalan hatás kimutatása. Ezzel a döntéssel a Bíróság áttörte a klasszikus diszkriminációs jog értelmezési határait, és elismerte az indirekt – strukturális és intézményi – diszkrimináció valóságát, különösen akkor, ha az érintett csoport történelmi hátrányokkal, mélyen gyökerező társadalmi előítéletekkel és kirekesztéssel szembesül.

Az ítélet különös jelentőséggel bír az *antigypsyism* jogi megközelítése szempontjából, mivel – bár a döntés terminológiailag nem használja ezt a fogalmat – implicit módon mégis e fogalom tartalmi elemeit ismeri el: az oktatási rendszerbe kódolt, generációkon átívelő intézményi torzulásokat, az állam részéről történő közvetett, de rendszerszintű kizárást, valamint a roma gyermekek méltóságának és esélyegyenlőségének sérelmét. A D.H. ügy tehát nem csupán egyedi jogsértés megállapítására alkalmas precedens, hanem egy

28 A Kamara ítélete elleni fellebbezés során a Nagykamara tizenhárom szavazattal négy szavazat ellenében megállapította, hogy megsértették Csehországban az Egyezmény 14. cikkét (megkülönböztetés tilalma) és az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkét (oktatáshoz való jog), mivel a Bíróság nem látja megalapozottnak, hogy a megkülönböztetés a roma és nem roma gyermekek közötti bánásmódban objektíven és ésszerűen igazolható, valamint azt sem, hogy az elérendő cél és a cél eléréshez kapcsolódó eszközök között ésszerű arányosság állt fenn, bár a Bíróság elismeri a cseh hatóságok annak érdekében tett erőfeszítéseit, hogy biztosítsa a roma gyermekek iskoláztatását. A Bíróság megjegyzi, hogy egy új törvény megszüntette a speciális iskolákat, és a különleges oktatási igényekkel rendelkező gyermekek – beleértve a szociálisan hátrányos helyzetben lévő gyermekeket – oktatását az általános iskolában írja elő. Mivel megállapítást nyert, hogy a vonatkozó joggyakorlat az ügy idején aránytalanul hátrányos hatással volt a roma közösségre, a felperesek e közösség tagjaiként szükségszerűen ugyanazt a diszkriminációs bánásmódot szenvedték el. Ezért nem kell az egyedi ügyeket vizsgálni. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/d-h-es-masok-kontra-cseh-koztarsasag> (2026. 01. 14.)

olyan dogmatikai sarokkő is, amely előkészítette a terepet az *antigypsyism* mint önálló diszkriminációs típus későbbi, jogilag is artikulált felismeréséhez.²⁹

3.2. A tatárszentgyörgyi gyilkosság büntetőügye

A magyarországi roma közösséget 2008–2009 folyamán ért erőszakhullám egyik legsúlyosabb, nemzetközi visszhangot kiváltó epizódja a tatárszentgyörgyi gyilkosság volt, amelyben egy szélsőjobboldali csoport tagjai előre kitervelten, rasszista indítékkal gyújtóbombás és löfegyveres támadást hajtottak végre egy roma család otthona ellen. A támadás következtében a család férfi tagja és ötéves kislánya életét veszítette. A nyomozás kezdeti szakaszában a rendőri szervek nemcsak elmulasztották figyelembe venni a lehetséges rasszista motivációt, hanem kifejezetten az áldozatot hibáztatták, ezzel súlyosan megsértve az objektív és pártatlan nyomozáshoz fűződő elvárásokat. A bűncselekmények elkövetőit végül – hosszadalmas eljárást követően – életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a Kiskunhalasi Városi Bíróság, elismerve a gyűlölet-bűncselekmény rasszista indítékát.³⁰ A Tatárszentgyörgyi-ügy nemcsak a magyar büntető igazságszolgáltatás mulasztásaira világít rá, hanem – amint azt Maria Subert³¹ elemzése is hangsúlyozza – az *antigypsyism* mélyen beágyazott társadalmi és állami természetére: arra a kollektív emlékezetben és intézményi gyakorlatban gyökerező ideológiai struktúrára, amely a romákat nem csupán marginalizált csoportként, hanem inherens veszélyként ábrázolja. Ez a percepció nemcsak a tettesek szélsőjobboldali narratíváiban jelenik meg, hanem áttételesen a hatósági reakciókban is, amelyek a rasszista motívum kezdeti negligálásával és az áldozat hibáztatásával akaratlanul is legitimizálják a társadalmi kirekesztést. Az ügy tehát paradigmátikus példája annak, hogy az állami intézmények – ha nem tudatosan reflektálnak saját előítéletes működésükre – könnyen a diszkriminatív rend fenntartóivá válhatnak, még akkor is, ha formálisan a jogállami normák talaján állnak.

29 Lásd részletesebben: ORSÓS Zoltán: *A nemzetközi kisebbségvédelem kihívásai: A romákat érintő nemzetközi jogeset tanulságai*. In: BÁNDI Gyula – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Jog a fenntartható fejlődési célok szolgálatában*. Válogatott doktorandusz tanulmányok – 'Law in the Service of the Sustainable Development Goals'. Selected doctoral studies. Budapest, Pázmány Press, 2025, 193–213.

30 SUBERT, Maria: Motives and legacies behind 2008-2009 Hungarian Roma murders and apologies. *Contemporary Justice Review*, 2019, 22 (1), 3-22. DOI: 10.1080/10282580.2019.1576127

31 Uo. 15.

Az ügy jelentősége túlmutat a konkrét büntetőítéleten, mivel rendkívül élesen rávilágít arra a jogállami paradoxonra, amely az *antigypsyism* egyik legárukodóbb megnyilvánulási formája: a hatóságok formális semlegessége mögött húzódó, strukturális előítéletesség és intézményi közöny, amely súlyosan veszélyezteti a roma állampolgárok jogvédelmét, különösen, ha ők nemcsak jogalanyként, hanem áldozatként jelennek meg az igazságszolgáltatás rendszerében. Az eset tehát nem pusztán a rasszista indítékú erőszak egy brutális példája, hanem egyúttal annak illusztrációja is, hogy a büntető igazságszolgáltatás, illetve a rendvédelmi szervek reakciója miként válhat maga is a kirekesztő társadalmi struktúrák részévé, ha elmulasztja a hatékony és előítélet-mentes állami fellépést.³²

Bár az eljárás végül nem került Strasbourg elé, a romák jogvédelmével foglalkozó nemzetközi és hazai szervezetek – köztük a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) – panaszt nyújtottak be az Emberi Jogok Európai Bíróságához az állam pozitív kötelezettségeinek elmulasztása miatt. Ennek jogfejlesztő következményei az EJEB későbbi, Magyarországgal szemben hozott ítéleteiben (így különösen a R.B. kontra Magyarország, 2016³³, valamint a Balázs kontra Magyarország, 2015³⁴ ügyekben) mutatkoztak meg, amelyekben a Bíróság egyértelművé tette: az államnak nemcsak a magánszemélyek közötti rasszista motivációjú erőszak megelőzése és szankcionálása, hanem azok kivizsgálása és az indíték súlyának megfelelő értékelése kapcsán is aktív, tevőleges kötelezettsége áll fenn. Ez a kötelezettség az *antigypsyism* visszaszorítása szempontjából kulcsfontosságú, mivel elismeri, hogy a hatóságok előítéletes hozzáállása maga is a diszkrimináció strukturális formájává válhat.

4. Az *antigypsyism* kihívásai a jogérvényesítés és jogvédelem szempontjából

Noha a nemzetközi és európai diszkriminációellenes jogrendszerek deklarátívan biztosítják az egyenlő bánásmódhoz való jogot, az *antigypsyism*

32 SUBERT i. m. 16-20.

33 Lásd részletesebben: R.B. kontra Magyarország ügy (64602/12. sz. kérelem) ítélet Strasbourg 2016. április 12. végleges 2016. 09. 12. Ez az ítélet az Egyezmény 44. cikkének 2. bekezdésében foglalt körülmények beálltával vált véglegessé. Szerkesztői változtatás alá eshet.

34 Lásd részletesebben: Emberi Jogok Európai Bírósága második szekció, Balázs kontra Magyarország ügy (15529/12. sz. kérelem) ítélet Strasbourg 2015. október 20. Ezen határozat az Egyezmény 44. cikkének 2. bekezdésében foglalt körülmények beálltával válik véglegessé. Szerkesztői változtatás alá eshet.

strukturális jellege olyan összetett kihívásokat generál, amelyek az egyedi jogsértésekre reagáló modell hatékonyságát alapjaiban kérdőjelezi meg. A jog eszközszerrendszere, amely eredendően individuális jogsérelmek reparációjára irányul, nehezen képes megragadni azt a rendszerszintű, intézményesült előítélet- és kirekesztéshalmazt, amely a roma közösségeket éri – nemcsak konkrét jogsérelmek révén, hanem azokon túlnyúló társadalmi viszonyrendszerek mentén.³⁵ A jogérvényesítés elsődleges nehézsége abban áll, hogy a romaellenesség nem kizárólag, sőt nem elsősorban formálisan deklarált szabályokban, hanem gyakorlati működésmódokban és hatósági attitűdökben jelenik meg. Ezáltal az eljárási és bizonyítási keretek már a belépési ponton torzulnak: azok, akik strukturálisan hátrányos helyzetben vannak, kevésbé képesek artikulálni, dokumentálni és – ami a legfontosabb – jogilag kvalifikálható formában prezentálni sérelmeiket.³⁶

Az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának diszkriminációs ügyekben kialakult gyakorlata – bár biztosítja az áttételes bizonyítás (pl. statisztikai adatok) lehetőségét, valamint megfordítja a bizonyítási terhet – kevésbé alkalmas a mélyen gyökerező sztereotípiák és az intézményi elfogultság szisztematikus feltárására. A D.H. ügy³⁷ példája jól illusztrálja, hogy még a rendelkezésre álló adatok és mintázatok esetén is rendkívül magas a bizonyítási küszöb, különösen, ha a tagállamok hatóságai tagadják a diszkriminatív szándék meglétét. Ezzel összefüggésben külön figyelmet érdemel az *antigypsyism* kollektív jellege, amely a jelenlegi emberi jogi rendszer individualizált eljárásfókuszával feszültségben áll. A roma közösségeket érő hátrányok jelentős része nem egyéni sérelmekként, hanem közösségi tapasztalatként jelentkezik, amelyre a jelenlegi jogérvényesítési eszköztár nem kínál megfelelő válaszokat. Ebből következően a jogalkalmazás során láthatatlanná válik az a társadalmi minta, amelyből az egyes jogsértések kinőnek.³⁸ Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a tagállami hatóságok gyakran elmulasztják az etnikai motiváció vizsgálatát, illetve nem alkalmazzák megfelelő érzékenységgel az egyenlő bánásmódhoz kapcsolódó kötelezettségeket.

35 Lásd részletesebben: HAMMARBERG, Thomas: *Human Rights of Roma and Travellers in Europe*. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2012.

36 CAHN, CLAUDE: Roma and the Right to Equal Treatment: Judicial Developments in Europe. *European Anti-Discrimination Law Review*, 2009/9, 11–21.

37 European Roma Rights Centre (ERRC): Roma Rights Quarterly (több évfolyam, pl. "Challenging Racism and Discrimination", 2015/2)

38 CLARKE, KRISTEN – LHAMON, CATHERINE E. – FORD, RICHARD T. (eds.): *Systemic Racism and Legal Remedies: Comparative Perspectives*. Oxford, Oxford University Press, 2021.

Ez különösen aggasztó a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben, ahol az állam nemcsak a magánszemélyek által okozott jogsértések szankcionálására köteles, hanem – a strasbourgi esetjog alapján – pozitív kötelezettsége terheli a faji indíték felderítésére és nyomozásra is. Az *antigypsyism* azonban éppen abban különbözik más diszkriminációs mintázatoktól, hogy normalizálódott jelenléte következtében a hatósági apparátus sok esetben nem észleli, vagy nem kívánja észlelni a jogsértést.³⁹ A fentiek alapján kijelenthető, hogy az *antigypsyism* elleni jogi fellépés sikertelensége nem csupán egyedi eljárási hibák vagy joghézagok eredménye, hanem egy mélyebb rendszerhibáé, amely az emberi jogi rendszer jelenlegi – jogilag artikulálható, individuális sérelmekre épülő – struktúrájából fakad.⁴⁰ Amíg e rendszer nem képes megragadni az intézményi elfogultság és a kollektív hátrány összefüggéseit, addig az *antigypsyism* jogi kezelése alapvetően deklaratív és reaktív természetű marad – kevésbé hatékony az érdemi társadalmi változások előmozdítására.⁴¹

5. Következtetések és de lege ferenda javaslatok az *antigypsyism* jogi kezelésére

Az előző fejezetekben bemutatottak alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a romaellenes diszkrimináció – az *antigypsyism* – elleni hatékony jogvédelem nem érhető el pusztán a meglévő jogi eszköztár egyszerű alkalmazásával. A strukturális és kollektív jellegű sérelmek kezelése új megközelítéseket, jogi innovációkat és a jogalkalmazás tudatos átalakítását követeli meg. Az első és talán legfontosabb lépés az *antigypsyism* fogalmának kodifikált jogi definícióként történő beemelése a nemzetközi és uniós jogba. Ez lehetővé tenné, hogy a diszkrimináció ezen sajátos formáját ne csupán a meglévő, általános faji vagy etnikai alapú megkülönböztetés keretein belül értelmezzék, hanem önálló, speciális súlyú és kezelésű jogsérelmi kategóriaként legyen nyilvántartva. Ez a lépés nem csak normatív, de gyakorlati előnyökkel is járna, hiszen a jogalkalmazók és az igazságszolgáltatás számára egyértelműbbé válna a sérelmek speciális természete,

39 DE SCHUTTER, OLIVIER: *International Human Rights Law (2nd edition)*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019, lásd különösen: a 8. és 13. fejezet.

40 TASZ – Hungarian Civil Liberties Union: Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon – a joggyakorlat és annak kritikája, 2021. <https://tasz.hu/cikkek/jogalkalmazasi-problema-a-gyulolet-buncselekmenyekkel-kapcsolatos-eljarasokban/> (2026. 05. 15.)

41 ROSTAS, Iulius: *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*. Budapest, Central European University Press, 2019.

ezzel javítva a bizonyítási és jogérvényesítési mechanizmusokat. A második, egymással szorosan összefüggő javaslat a kollektív jogsérelmek nemzetközi jogi elismerése. Az *antigypsyism* – mint strukturális és intézményesült diszkrimináció – esetében az egyéni panaszok mellett indokolt lenne a kollektív jogvédelmi eszközök fejlesztése és erősítése. Ez magában foglalhatja a kollektív keresetek, illetve közösségi jogvédelmi mechanizmusok bevezetését vagy kiterjesztését mind nemzetközi, mind tagállami szinten, valamint a közösségek részvételének erősítését a jogalkotási és jogalkalmazási folyamatokban. A Roma Koordinációs Tanács esetében a vonatkozó kormányhatározat módosítása a komplexitás irányába mutatott, lehetővé téve szakosított szekciók létrehozását, ami intézményi szinten is azt igazolja, hogy a strukturális problémák kezelése csak differenciált, tematikus és szakmailag tagolt fórumrendszer útján lehet eredményes.⁴² Ugyanakkor a konzultáció tényleges hatékonyságához elengedhetetlen lenne az érintett testületek számára biztosított független költségvetés és önálló titkárság létrehozása, mivel csak ilyen garanciális feltételek mellett biztosítható az intézményi autonómia, a szakmai kontinuitás és a politikai befolyástól mentes működés.⁴³ A hátrányos megkülönböztetés – különösen a rejtett vagy intézményesült formák esetében – bizonyítása továbbra is az egyik legfőbb akadálya a hatékony jogérvényesítésnek. Különösen igaz ez az *antigypsyism*-alapú sérelmek esetén, ahol a közvetett diszkrimináció vagy a történeti és szociokulturális előítéleteken alapuló döntéshozatal gyakran nem kézzelfogható módon jelenik meg. Ezért a meglévő normák által deklarált, de a gyakorlatban gyakran formálisan vagy visszafogottan érvényesülő fordított bizonyítási teher tényleges és következetes alkalmazása elengedhetetlen. Ennek érdekében a bíróságok és hatóságok részére jogalkalmazási iránymutatások és precedensjellegű döntések szükségese-
sek, amelyek megerősítik, hogy a felperesnek elegendő a diszkrimináció valószínűségét felvetni, nem pedig azt teljes körűen bizonyítani. További jogfejlesztési irányt jelenthet a büntető anyagi jog körében, hogy a gyűlölet-bűncselekmények minősítésénél – akár súlyosító körülményként, akár külön tényállásként – kifejezetten nevesítésre kerüljön az *antigypsyism* alapú motiváció. Bár számos európai jogrendszer már elismeri az etnikai alapon elkövetett bűncselekmények fokozott társadalomra veszélyességét, ezek nem minden esetben térnek ki a roma közösség sérelmére történő erőszak vagy fenyegetés súlyosabb szankcionálására. Ez a fajta kodifikációs

42 RIXER i. m. 349.

43 RIXER i. m. 335–349.

különbségtétel egyúttal szimbolikus üzenetet is hordozna a társadalom felé a romaellenes indítékok különös elítélendőségéről. Az *antigypsyism* elleni fellépés erősítéséhez hozzájárulhat az is, ha az európai intézmények által elfogadott *soft law* eszközök – például az ECRI ajánlásai, az Európai Parlament határozatai vagy az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának megállapításai – jogértelmezési segédanyagként beépülnek a bírósági érvelésbe. Ez a *normative pull* a jogfejlesztés egyre gyakrabban alkalmazott módszere, amely révén a kötelező erő nélküli nemzetközi normák mégis alakítják a joggyakorlatot, különösen a diszkrimináció nehezen bizonyítható, strukturális formái esetében. A nemzeti bíróságok és alkotmánybíróságok szerepe kulcsfontosságú e konvergencia elősegítésében.

6. Zárógondolatok

Az *antigypsyism* nem csupán a romákkal szembeni diszkrimináció egyik fajtája, hanem annak legmarkánsabb, legsúlyosabb, és legnehezebben felszámolható formája, amely mély történelmi gyökerekkel, intézményesült előítélet-rendszerrel és társadalmi közönnyel egyaránt terhelt. E sajátos, gyakran rejtett, strukturális természetű jogsérelem felismerése és jogi megragadása a 21. századi diszkrimináció-ellenes jog legkomolyabb kihívásai közé tartozik. A jelen tanulmány arra tett kísérletet, hogy e jelenséget ne csupán morális vagy politikai kategóriaként, hanem normatív-jogi problémaként értelmezze, amely a nemzetközi emberi jogi rendszer, az uniós jog és a nemzeti jogrendszerek közös felelősségi területére tartozik.

A fogalom beemelése a jogi diskurzusba nem pusztán terminológiai kérdés, hanem annak elismerése is, hogy a roma közösségek sérelmei nem egyedi visszaélésekből, hanem rendszerszintű kizárási mintázatokból táplálkoznak. Ezért az *antigypsyism* explicit elismerése – akár a bírósági gyakorlatban, akár jogalkotási szinten – a jogrendszerek valósághoz való közelítésének, valamint az egyenlőség tartalmi érvényesülésének alapvető feltétele. E folyamat nem csupán normatív újragondolást, hanem aktív jogértelmezési bátorságot, jogalkalmazói érzékenységet és összehangolt nemzetközi fellépést is megkíván. Csak így biztosítható, hogy az emberi jogi védelem nem marad deklaratív elvárás, hanem valódi garancia legyen az egyik legkiszolgáltatottabb európai kisebbség számára.